

FAMILIAKO AMA ETA EMAZTE BAINO ZERBAIT gehiago izan dira euskal emakumeak historian, horretaz guztiaz gainera *abertzaletasunaren ama* izan baitira. Euskara irakasten, *maistra* lanetan edota emakumeak trebatzen jardun dute abertzaletasunaren sorreratik orain hamarkada batzuk arte —tartean Espainiako Gerra Zibila eta II. Mundu Gerra izan direla—. Batzuetan, antolatuta, Emakume Abertzaleen Batza (EAB); bestetan, antolatu gabe, seme-alabak eta belaunaldi berriak abertzaletasunaren eta kristautasunaren bidean hezi dituzte. Batzuk, etxean; besteak, eskolan, eta beste hainbat EAJko batzokietan edota EABren elkarteetan, ideologiaren transmisioan aritu dira urteetan komunitate euskaldun eta abertzalea osatzeko asmoz.

Amatasunetik nazionalismora

XIX. mendearen amaieran eta XX. mendearen hasieran hainbat elementu berri agertu ziren, ordura arteko euskal bizimodua kolokan jar zezaketenak. Industrializazioa hasi zen, eta horrek nekazal giroko Euskal Herriaren ohiturak arriskuan jarri zituen. Gainera, euskal foruak galdu berri ziren. Abagune horretan sortu zen euskal nazionalismoa eta eratu zen EAJ alderdia. Zuten asmoa zen sortzear zegoen gizarte berri horretan nazionalisten komunitatea egitea, euskaldunen gizartea mantentzea, alegia. Era berean, orduko kontrako bi ideologia —liberala eta kontserbadorea— batean biltzea lortu zuen alderdi jeltzaleak, burgesia bereganatzea lortu baitzuen. Neurri batean euskal burgesia bera izan zen nazionalismoari bultzada eman zion sektorea.

Emakumeei dagokienez, Sabino Aranak hainbat irizpide ezarri zituen. Emakumeek beren funtzio «naturalak» agintzen diena betetzen jarraitu behar zutela zioen, hots, ama eta emazte izan behar zutela. Bere ustez, emakumeen izakera ahula, berekoa eta gaiztoa zen, ondorioz, gizonak ez zion utzi behar harena ez zen esparruan lan egiten. Alde batetik, amatasunaren funtzioa goraipatu, eta bestetik, emakumearen irudia gaitzetsi egiten zuen alderdi jeltzaleko buruzagiak. Horrek agerian jartzen du kristautasunarekin estu loturiko ideologia zela —paradisuen galera eta Adan eta Ebaren pasarte—.

Hala ere, eta gizonaren menara egon arren, amatasunaren funtzioari dimentsio zabalagoa eman zioten emakume abertzaleek. Garai hartan Ropero Vasco izeneko taldean elkartu ziren lehen aldiz emakume nazionalistak. Elkarte horrek emakumeak antolatu bazituen ere, beren betiko funtzioarekin lanean jarraitzeko xedea zuen. Hau da, beharrean zeudenei laguntza ematea. Hori bai, euskaldunei bakarrik laguntzen zieten.

Nazioaren auzia generoen arazoaren gainetik

1918ra bitartean aldaketa handiak izan ziren mundu osoan. Besteak beste, lanaren bitartez, bizitza publikoan emakumeen parte hartzea handiagotu egin zen, nahiz eta hori Euskal Herrian ez zen askorik atzeman. EAJ ez zegoen emakumeak bizitza publikoan protagonismoa hartzearen alde, are gutxiago emakumea politikan esku hartzearen alde. Emakume abertzaleek, aldiz, bildu eta aberriaren alde zerbaitegin behar zutela uste zuten, betiere ema-

Polixene
Trabudua,
Maria Teresa
Zabala eta
Haydée Agirre
emakume
hizlariak.

Abertzaleen arteko lotura afektiboa lantzeak berebiziko garrantzia izan du euskal nazionalismoaren komunitatea eratzerako orduan. Eta lan hori emakumeek egin dute.

kumearen «zereginetatik» aldendu gabe. Hala, aberria eraikitzen ari zirela argudiatuta, ideologia nazionalista zabaltzeari ekin zioten. Batez ere, harreman pertsonalen bitartez zabaldu zituzten ideia horiek, eta *Euzko Deya*, *Euzkadi* eta argitalpen gehiagotan ere hartu zuten parte. Carmen Errazti izan zen emakume haietako bat, gerora eratu zen Emakume Abertzaleen Batzako kideetako bat hain zuzen.

Bestalde, *Etxakin*-en agertutako idatzi baten bitartez, emakume euskaldunak umila, zintzoa eta apaingarririk gabea izan behar zuela finkatu zen. Esanekoa eta

familiari eta aberriari eskainia, nazionalismoaren ideiak zabaldu eta abertzaleen familiari batasun afektiboa emateko zeregina euren gain hartzen joan ziren emakume abertzaleak. Ondorioz, ez zuten gizonezkoen eta emakumeen arteko harremanean berrikuntzarik proposatzen; beren egitekoa aberriaren alde jarri besterik ez zuten egin.

Maria Aizpururen atxiloketak emakumeen antolaketa areagotu zuen

1921. urtean atxilotu zuten Maria Aizpuru emakume abertzalea, nazionalismoaren alde jarduteagatik. Arrazoi horrengatik espetxera sartu zuten lehen emakumea zelako-edo, propagandarako aparteko tresna izan zen alderdi jeltzalearentzat. Horren ondorioz sortu zen Federacion de Juventudes Vascas erakunde nazionalista, 5.000 bazkiderekin. Eta emakumeak alderdi horren baitan hasi ziren lanean. Gauzak horrela, areagotu egin ziren emakumeek prentsan egin ohi zituzten kolaborazioak: *Emakumea eta aberria* argitalpenaren bitartez, emakumeek aberrigintzaren alde zer egin behar zuten azaldu eta hori egitera bultzatzen zituzten gainerako euskal emakumeak. Abagune horretan, Marokoko gerra garaian, sortu ziren Junta Nacionalista Vasca de Socorro edota Junta de Se-oras. Elkarteak beharrean zeudenei laguntzeko soilik izan arren, indartzen zihoan emakume abertzaleen arteko antolaketa.

Irlandako Cumann na mban emakume elkartearen eredu

Elias Gallastegiren eskutik sortu zen 1922an Emakume Abertzaleen Batza Irlandako emakumeen eredu adibidetzat hartuta. Gallastegiren ingeleseko irakasleak eman zion Irlandako emakume nazionalistak biltzen ziren Cumann na mban erakundearen berri. Erakunde horrek nazionalismoaren propaganda egiten zuen, beharrean zeuden herritarrei laguntzeaz gainera.

Ondorioz, Emakume Abertzaleen Batza eratu zen ondorengo lanak egiteko: nazionalismoaren aldeko propaganda egiteko, beharrean zeudenei laguntza ematen jarraitzeko, haur eta emakumeak abertzaletasun eta kristautasunean hezteko eta abertzaleen arteko lotura afektiboa eratzeko.

Transmisio ideologikoa aztergai

Espainiako Gerra Zibilak, hein handi batean, ordura arteko ekimen abertzale eta euskaltzaleak eten zituen. Hala ere, zenbait kasutan ezkutuan aritu arren, Emakume Abertzale Batza elkartu ziren hainbat emakume zeregin horretan jarraitu zuten. Hori bai, lehen baino esparru murriztagoan aritu ziren abertzaletasunaren sentimendua eta ideologia lantzen, hots, familiaren esparrura mugatu behar izan zuten transmisio ideologikoaren zeregina. Horretaz gainera, preso, errefuxiatu eta errepresaliatuei paregabeko laguntza eman zieten urte haietan.

Gerra osteko garai haiek dira, hain zuzen, Idoia Fernandez, Arantxa Uribe-berria, Lutxi Larrazabal eta I-aki Zabaleta pedagoak, besteak beste, eginko ikerketaren muina. Azterketa heziketaren abiapuntutik garatu dute, beraz, emakumeek abertzaletasuna nola transmititu zuten aztertu dute. Ikerketak bi alor jorratu ditu: alde batetik, behin Gerra Zibila amaituta Hegoaldera etorri eta bertan ezkutuan lanean jarraitu zuten emakumeen egitekoa; eta bestetik, Iparraldean eta erbestean gelditu eta han jardun zuten andrazkoek eginko

lana. Iparraldean eta erbestean, Hegoaldean ez bezala, Emakume Abertzaleen Batza berriro sortu eta agerian aritu zen lanean.

Metodologia neketsua jarraitu dute ikerketa egiteko, artxibo urria eta azterketa gutxi egin baitira emakumeen lanari buruz, eta are gutxiago emakume abertzaleei buruz. Beraz, eurek osatu behar izan dute informazio-iturri sarea, eta hainbat elkarrizketaren bitartez lortu dute hori. Gutxi gorabehera, EABn antolatuta zeuden 40 emakume elkarrizketatu dituzte. Ikerketa lana amaitu duten arren, guztia bildu eta liburuxka batean argitaratzea falta da ikerketa lana amaitutzat emateko.